

تعیین درجه توسعه‌یافتگی و پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی و توسعه نقاط شهری استان‌های ایران

ابوالفضل قنبری^۱

چکیده

مقاله حاضر به رتبه‌بندی، تعیین سطوح توسعه و پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی و توسعه نقاط شهری استان‌های ایران در سال ۱۳۸۵ با استفاده از ۵۴ شاخص در بخش‌های بهداشتی و درمانی، فرهنگی و آموزشی، اقتصادی، زیربنایی و مسکن، ورزشی و تفریحی از شاخص‌های مورد مطالعه پرداخته است. روش پژوهش «توصیفی - تحلیلی» است. ابتدا با استفاده از روش تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی، درجه توسعه‌یافتگی نواحی محاسبه و رتبه هر یک از نواحی در شاخص‌های بخش‌های مورد مطالعه مشخص شد. سپس با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای، نقاط شهری استان‌های ایران در سه سطح توسعه‌یافته، نیمه توسعه‌یافته و محروم طبقه‌بندی شده‌اند. در نهایت به ارزیابی رابطه رگرسیونی جهت پیش‌بینی سهم عوامل تأثیرگذار بر توسعه نواحی و اولویت‌بندی نواحی جهت سرمایه‌گذاری و تعدیل نابرابری‌های ناحیه‌ای پرداخته شده است. نتایج حاصل از روش تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی نشان می‌دهد که در میان نقاط شهری استان‌های ایران، عدم تعادل و شکاف وجود دارد و این واگرایی ناحیه‌ای تا حدودی از مدل مرکز - پیرامون پیروی می‌کند. بنابراین با توجه به مدل رگرسیونی، شاخص‌های اقتصادی و بهداشتی و درمانی در اولویت اول به ترتیب برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته پیشنهاد می‌شود. شاخص‌های زیربنایی و مسکن و ورزشی در اولویت دوم به ترتیب از نواحی محروم به توسعه‌یافته جهت کاستن از نابرابری‌های ناحیه‌ای توصیه می‌شود.

کلیدواژگان: توسعه‌یافتگی، نابرابری، پیش‌بینی اولویت توسعه، نقاط شهری، استان‌های ایران.

۱. استادیار گروه پژوهش‌های جغرافیایی، دانشگاه تبریز.

مقدمه

کشور ایران با شرایط ویژه جغرافیایی و اقلیم‌های متفاوت، سبب پدید آمدن چشم‌اندازهای جغرافیایی متفاوتی گشته و در گذر زمان، فراز و نشیب‌های فراوانی را طی کرده است. به همین سبب در نواحی مختلف ایران، امر توسعه یکسان صورت نگرفته و نابرابری‌هایی در میزان برخورداری از مواهب توسعه، به وجود آمده است (زالی و قنبری، ۱۳۸۳، ۷۸). نابرابری‌های توسعه بین نواحی، موجب به وجود آمدن نخست شهری شده است که تأثیرات منفی چندبُعدی را به دنبال دارد. نخست شهری منجر به از بین بردن توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرهای کوچک و نواحی اطراف خود می‌شود. مطابق نظریه هوزلیتز^۱ نخست شهری، منجر به ایجاد شهرهای انگلی می‌شود (Sharbatoghlie, 1991, 148).

تحقیق حاضر، پژوهشی است درباره «تعیین درجه توسعه‌یافتگی و پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی و توسعه نقاط شهری استان‌های ایران» که طی آن با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی^۲، شاخص ترکیبی توسعه انسانی^۳ و ضریب پراکندگی^۴ شاخص‌های بخش‌های بهداشتی و درمانی، فرهنگی و آموزشی، اقتصادی، زیربنایی و مسکن، ورزشی و تلفیقی مورد بررسی قرار گرفته و آنگاه علل و عوامل تأثیرگذار به این تغییرات با تحلیل نظری تشریح شده است. در نهایت با استفاده از مدل رگرسیون^۵ به پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی و توسعه نقاط شهری استان‌های ایران مبادرت شده است.

روش پژوهش

روش تحقیق به کار گرفته شده در این پژوهش «توصیفی - تحلیلی» و رویکرد حاکم بر فضای تحقیق، کاربردی است. محدوده مورد مطالعه، سرجمع نقاط شهری استان‌های ایران در سال ۱۳۸۵ براساس تقسیمات سیاسی - اداری است. شاخص‌های مورد بررسی ۵۴ شاخص است

-
1. Hoselitz
 2. Factor Analysis Method
 3. Human Development Index
 4. Coefficient of Variation
 5. Regression Model

که شامل شاخص‌های فرهنگی و آموزشی، اقتصادی، بهداشتی و درمانی، زیربنایی و مسکن و ورزشی است. اطلاعات موردنیاز از سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سالنامه آماری و وب سایت سازمان تربیت بدنی و وزارت نیرو جمع‌آوری شده است. ابتدا از طریق روش تحلیلی عاملی ۵۴ شاخص انتخابی به عوامل معنی‌دار تبدیل شده است، به طوری که سهم هر عامل در توسعه انسانی و نابرابری مشخص شده است. سپس درجه توسعه‌یافتگی نواحی محاسبه و با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای^۱ و بر مبنای درجه برخورداری حاصل از روش تحلیل عاملی، نقاط شهری استان‌های کشور در محدوده زمانی مورد مطالعه، در سه سطح توسعه‌یافته، نیمه توسعه‌یافته و محروم طبقه‌بندی شده‌اند. به منظور بررسی و مقایسه دقیق‌تر نتایج روش‌های تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی از دو روش درصد تغییر نتایج و شدت تغییرات رتبه استفاده شده است. در نهایت با بهره‌گیری از مدل رگرسیون به ارایه رابطه رگرسیونی جهت پیش‌بینی سهم عوامل تأثیرگذار بر توسعه نواحی و برنامه‌ریزی آتی جهت سرمایه‌گذاری و تعدیل نابرابری‌های ناحیه‌ای برای آنها پرداخته شده است.

شاخص‌های تحقیق

در این تحقیق سعی شده است شاخص‌هایی مورد استفاده قرار گیرد که بتواند اهداف محقق را در سنجش توسعه نقاط شهری استان‌های ایران نشان دهد. اما ذکر این نکته ضروری است که از طریق شاخص‌های مورد مطالعه تنها زوایایی از نابرابری یک ناحیه مشخص می‌شود و برخی از ابعاد آن به دلیل ویژگی خاص علوم انسانی، محدودیت در دسترسی به آمار و ضعف روش‌های کمی همچنان مستتر می‌ماند. همچنین در تحقیق حاضر وزن همه شاخص‌ها و تأثیر هر یک از آنها برای رتبه‌بندی و تحلیل، مساوی و یکسان در نظر گرفته شده است.

1. Cluster Analysis Method

شاخص‌های مورد استفاده در نقاط شهری استان‌های ایران

تعداد شاخص‌های مورد استفاده در نقاط شهری استان‌های ایران که شامل شاخص‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی، جمعیتی، زیربنایی و مسکن، بهداشتی و درمانی است، ۵۴ شاخص به شرح زیر است:

شاخص‌های فرهنگی و آموزشی: ۱- ضریب باسوادی ناحیه؛ ۲- ضریب باسوادی زنان ناحیه؛ ۳- نرخ پوشش تحصیلی؛ ۴- درصد محصلان مرد؛ ۵- درصد محصلان زن؛ ۶- درصد فارغ‌التحصیلان عالی به ازای هزار نفر؛ ۷- درصد فارغ‌التحصیلان عالی زن در ازای هزار نفر زن؛ ۸- تعداد دانشجویان در ازای هزار نفر جمعیت؛ ۹- تعداد دانشجویان زن در ازای هزار نفر جمعیت زن؛ ۱۰- تعداد کتابخانه به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۱۱- تعداد صندلی سینما به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۱۲- تعداد آموزشگاه‌های دولتی و غیرانتفاعی به ازای هزار نفر دانش‌آموز؛ ۱۳- معکوس نسبت دانش‌آموز به کلاس؛ ۱۴- نسبت کارکنان اداری و دفتری لیسانس به بالای آموزش و پرورش به کل کارکنان.

شاخص‌های بهداشتی و درمانی: ۱- تعداد پزشک عمومی به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۲- تعداد پزشکان متخصص به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۳- تعداد دندانپزشک به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۴- تعداد دکتر داروساز به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۵- تعداد پزشک قلب و عروق به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۶- تعداد متخصص چشم به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۷- تعداد متخصص زنان و زایمان به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۸- تعداد تخت مؤسسات درمانی به ازای هزار نفر جمعیت؛ ۹- تعداد مراکز رادیولوژی به ازای یکصد هزار نفر جمعیت؛ ۱۰- تعداد مراکز فیزیوتراپی به ازای یکصد هزار نفر جمعیت؛ ۱۱- تعداد داروخانه به ازای یکصد هزار نفر جمعیت؛ ۱۲- تعداد آزمایشگاه تشخیص طبی، دارویی، غذایی و بهداشتی به ازای یکصد هزار نفر جمعیت.

شاخص‌های زیربنایی و مسکن: ۱- درصد واحدهای مسکونی دارای برق ناحیه؛ ۲- درصد واحدهای مسکونی دارای تلفن؛ ۳- درصد واحدهای مسکونی دارای آب لوله‌کشی؛ ۴- درصد مسکن دارای گاز لوله‌کشی؛ ۵- درصد مسکن بادوام (اسکلت فلزی و بتون آرمه)؛ ۶- درصد کارگاه‌های صنعتی استان نسبت به کل کشور؛ ۷- درصد هتل‌های نقاط شهری استان به کل

کشور؛ ۸- تعداد پروانه بهره‌برداری صنعتی نسبت به کشور؛ ۹- تعداد اتاق (دارای ۴ اتاق و بیشتر)؛ ۱۰- تعداد نفر در اتاق (۳ نفر و کمتر)؛ ۱۱- معکوس خانوار به مسکن.

شاخص‌های اقتصادی: ۱- درصد شاغلان نسبت به کل جمعیت؛ ۲- درصد شاغلان بخش صنعت (ساخت) به کل شاغلان؛ ۳- درصد شاغلان بخش معدن به کل شاغلان؛ ۴- درصد شاغلان حمل و نقل و ارتباطات به کل شاغلان؛ ۵- درصد شاغلان دارای تحصیلات عالی نسبت به کل شاغلان؛ ۶- درصد شاغلان دارای تحصیلات عالی زن نسبت به کل شاغلان؛ ۷- معکوس نرخ بیکاری؛ ۸- نرخ مشارکت زنان؛ ۹- درصد قانون‌گذاران و مقامات عالی رتبه به کل شاغلان؛ ۱۰- درصد ارزش افزوده معدن نسبت به کل کشور؛ ۱۱- درصد ارزش افزوده کارگاه‌های صنعتی نسبت به کل کشور؛ ۱۲- درصد بیمه‌شدگان سازمان تأمین اجتماعی به کل جمعیت؛ ۱۳- معکوس بار تکفل ناحیه.

شاخص‌های ورزشی: ۱- سرانه ورزشی؛ ۲- تعداد مربیان زن به ازای ده هزار نفر جمعیت زن؛ ۳- تعداد ایستگاه‌های ورزشی همگانی ناحیه به ازای یکصد هزار نفر جمعیت؛ ۴- تعداد هیأت‌های ورزشی فعال ناحیه به کل هیأت‌های ورزشی شهری کشور.

به منظور تفکیک و دسته‌بندی شاخص‌های ۵۴گانه جهت سنجش سطوح توسعه نقاط شهری استان‌های ایران از روش تحلیل عاملی بر اساس تجزیه مؤلفه‌های اصلی و چرخش وریماکس^۱ استفاده شد که نتایج آزمون KMO و B.T.S در هر کدام از دسته‌بندی‌ها نشان می‌دهد که کفایت نمونه‌گیری حاصل آمده است و تفکیک عامل‌ها به درستی انجام پذیرفته است. همچنین شاخص‌های مندرج در هر عامل از همبستگی بالایی برخوردارند. در جدول شماره ۱ تعداد ابعاد قابل قبول بر اساس مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس تجمعی آنها مشخص شده است.

1.Varimax

جدول ۱: ابعاد و اجزای تحلیل عاملی نقاط شهری استان‌های ایران در سال ۱۳۸۵

بخش‌ها	سال ۸۵	تعداد عامل‌ها	KMO	B.T.S	مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
بهداشتی و درمانی	۳	۰/۵۵۷	۲۰۲/۹۳۳	۳/۴۱۴	۲/۴۹۲	۶۸/۴۳۲
					۲/۳۰۶	
اقتصادی	۵	۰/۶۱۱	۶۲۴/۱۰۴	۳/۰۲۰	۲/۵۶۷	۷۸/۱۵۱
					۱/۹۳۶	
					۱/۳۶۱	
					۱/۲۷۶	
فرهنگی و آموزشی	۴	۰/۵۶۱	۲۰۶/۷۴۷	۵/۳	۳/۰۱۱	۸۲/۳۳۹
					۲/۰۴۳	
					۱/۱۷۳	
ورزشی	۲	۰/۷۰۷	۱۱۶/۷۳۹	۱/۷۷۵	۱/۱۴۲	۷۲/۹۳۱
زیربنایی و مسکن	۳	۰/۵۵۵	۲۸/۰۰۲	۳/۵۴۹	۲/۲۰۵	۶۷/۲۸۲
					۱/۶۴۸	

تعیین درجه توسعه‌یافتگی نقاط شهری استان‌های کشور در سال ۱۳۸۵

براساس تقسیمات اداری - سیاسی سال ۱۳۸۵ کشور جمهوری اسلامی ایران به ۳۰ استان تقسیم شده است. با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی، درجه توسعه‌یافتگی هر یک از نقاط شهری استان‌های ایران در شاخص‌های توسعه مورد محاسبه قرار گرفت. نتایج به دست آمده از روش تحلیل عاملی در زمینه شاخص‌های توسعه، حاکی از آن است که در شاخص‌های بهداشتی و درمانی نقاط شهری استان مازندران، در شاخص‌های فرهنگی و آموزشی نقاط شهری استان زنجان، در شاخص‌های اقتصادی نقاط شهری استان یزد و در شاخص‌های ورزشی استان سیستان و بلوچستان به عنوان برخوردارترین نقاط شهری استان‌های کشور شناخته شده‌اند. از مجموع ۳۰ استان کشور، تهران، سمنان، یزد، مازندران، زنجان و کهگیلویه و بویراحمد توسعه‌یافته هستند. ۱۷ استان کشور نیمه توسعه‌یافته است که چهارم‌حال و بختیاری در میان استان‌های نیمه توسعه‌یافته رتبه

اول و خوزستان در رتبه آخر قرار گرفته است و ۷ استان کشور در ردیف استان‌های محروم قرار گرفته‌اند. از این میان سیستان و بلوچستان به عنوان محروم‌ترین استان شناخته شده است (جدول ۳). نکته قابل تأمل در سال ۱۳۸۵ این است که نقاط شهری استان سیستان و بلوچستان در شاخص‌های ورزشی به عنوان برخوردارترین استان است، در حالی که این استان از محروم‌ترین استان‌های کشور به شمار می‌آید. این امر شاید ناشی از ضعف آمارگیری در ناحیه مذکور باشد. اما نکته قابل بحث تفاوت در روش شناخت استنباطی با آنچه که از آمارهای هر یک از شاخص‌های مورد بررسی به دست آمده است. زیرا هر انسان اندیشمند در مکانی که زیست می‌کند بهتر از هر فرد دیگری به این موضوع واقف است که آیا در وضعیت نابرابر قرار گرفته است یا خیر؟

در نهایت می‌توان گفت نقاط شهری استان‌های مرکزی کشور به دلیل مرکزیت اداری-سیاسی، مسایل اقتصاد سیاسی، تمرکزگرایی، بخش‌گرایی و جزو آن، در برخی موارد با وجود فقدان توان‌های طبیعی توانسته‌اند سرمایه‌گذاری‌ها و زیرساخت‌های اقتصادی را به خود جذب کنند. بنابراین با این شرایط نابرابری‌های ناحیه‌ای و گسترش روز افزون آن دور از انتظار نخواهد بود.

جدول شماره‌ی ۳ نشان می‌دهد که رتبه هر یک از نقاط شهری استان‌های ایران در روش‌های تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی تا حدودی متفاوت است که این امر ناشی از تفاوت محاسبه هر یک از روش‌هاست. جدول شماره‌ی ۳ نیز گویای این امر است که تفاوت چندانی در رتبه نقاط شهری استان‌های ایران با استفاده از دو روش مذکور دیده نمی‌شود. به منظور بررسی و مقایسه دقیق‌تر نتایج روش‌های تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی از دو روش درصد تغییر نتایج و شدت تغییرات رتبه استفاده شده است.

تعیین سطوح توسعه نقاط شهری استان‌های ایران

با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای، استان‌هایی که دارای شباهت و تجانس بیشتری با یکدیگر بودند در یک گروه یا خوشه همگن قرار گرفتند. به عبارت دیگر در تحلیل خوشه‌ای، نقاط شهری استان‌های ایران که بیشترین شباهت را از نظر امتیاز عاملی داشته‌اند در یک خوشه

دسته‌بندی شده‌اند؛ به صورتی که در این روش، نقاط شهری استان‌های ایران، در گروه‌هایی قرار گرفته‌اند که اختلاف درون گروهی‌شان کمترین و اختلاف بین گروهی‌شان بیشترین بود. از این رو در مطالعه حاضر، نقاط شهری استان‌های ایران در سال ۱۳۸۵ به سه گروه توسعه‌یافته، نیمه توسعه‌یافته و محروم تقسیم شده است. جداول شماره ۲ و ۳ نشان می‌دهد که نابرابری میان نقاط شهری استان‌های ایران وجود دارد. چنانچه این امر برنامه‌ریزی‌ها را در کشور تحت‌الشعاع خود قرار داده است و در برنامه سوم توسعه به آن توجه ویژه‌ای شده است. با وجود نابرابری‌های ناحیه‌ای در کشور نمی‌توان به برنامه‌ریزی توسعه هماهنگ بین نواحی اقدام کرد. چرا که بخش دولتی به علت برخی ملاحظات سیاسی - اقتصادی یا اقتصادی و سیاسی و بخش خصوصی بر پایه ملاحظات اقتصادی، کمبود زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی، فقدان یا کمبود محرک‌های اقتصادی و جزو آن، در استان‌های محروم به سرمایه‌گذاری نمی‌پردازند.

بنابراین می‌توان گفت که با چنین روند و برنامه‌ریزی‌هایی کمتر می‌توان به شکوفایی استان‌های محروم دست یافت. چنانچه اگر نابرابری‌های ناحیه‌ای با روند فعلی تداوم یابد به تضعیف وحدت و حاکمیت ملی می‌انجامد و در آینده نابسامانی‌های بیشتر بویژه در نواحی مرزی دور از انتظار نخواهد بود.

جدول ۲: سطوح توسعه نقاط شهری استان‌های کشور بر اساس شاخص تلفیقی توسعه در سال ۱۳۸۵

میزان برخورداری	نام استان‌ها
توسعه‌یافته	تهران، سمنان، یزد، مازندران، زنجان، کهگیلویه و بویراحمد.
نیمه توسعه‌یافته	چهارمحال و بختیاری، خراسان جنوبی، فارس، گیلان، اصفهان، مرکزی، کرمان، خراسان رضوی، گلستان، بوشهر، ایلام، قزوین، آذربایجان شرقی، همدان، خراسان شمالی، هرمزگان، خوزستان.
محروم	قم، اردبیل، لرستان، کرمانشاه، کردستان، آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان.

پیش‌بینی اولویت توسعه نواحی

با استفاده از نرم‌افزار رایانه‌ای SPSS 17 و بهره‌گیری از مدل رگرسیون چند متغیره می‌توان اولویت توسعه نقاط شهری استان‌های کشور را بر اساس امتیاز عاملی شاخص‌ها محاسبه و پیش‌بینی کرد. در این محاسبات امتیاز عاملی شاخص‌های بخش فرهنگی و آموزشی به دلیل اهمیت این شاخص

نسبت به سایر شاخص‌ها در توسعه آتی کشور به عنوان متغیر وابسته و امتیاز عاملی شاخص‌های اقتصادی، بهداشتی و درمانی، زیربنایی و مسکن و ورزشی، به عنوان عامل متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده‌اند. نتایج محاسبات نشانگر آن است که R^2 تصحیح شده، $0/562$ است (جدول ۴). همچنین در جدول شماره ۴، R^2 تصحیح شده نشان می‌دهد که $0/562$ درصد تغییرات درجه توسعه‌یافتگی در نقاط شهری استان‌های کشور ناشی از ۴ عامل مورد بررسی بوده است. در جدول ANOVA^b نیز معنی‌دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها با سطح معنی‌دار (Sig: 000^a) که معنی‌دار بودن آن را در سطح ۹۹ درصد نشان می‌دهد، تأیید می‌شود (جدول ۵). با استفاده از جدول شماره ۶، مدل پیش‌بینی اولویت توسعه نقاط شهری استان‌های کشور که از رابطه رگرسیونی مدل استخراج شده است به شرح ذیل است:

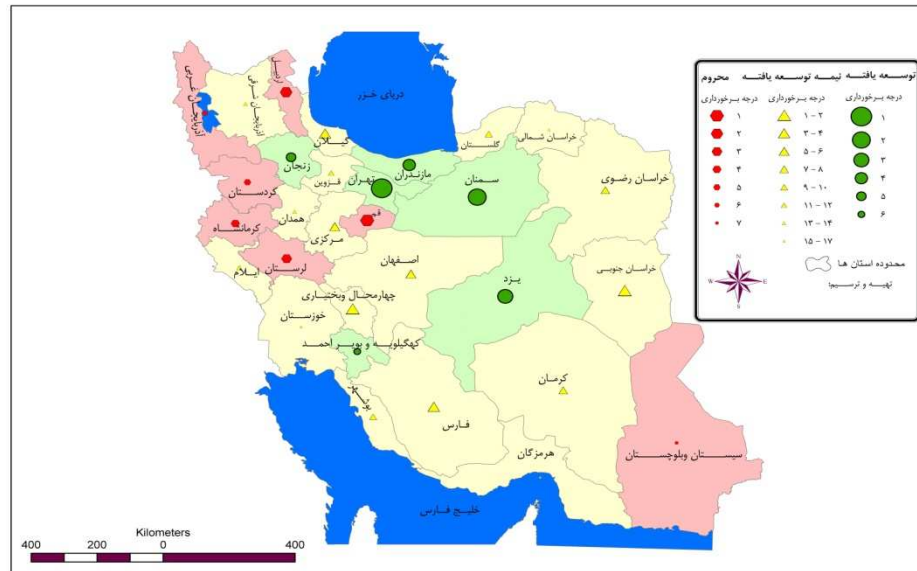
$$y = 2/296 + 0/406x_1 + 0/455x_2 + 0/83x_3 - 1/57x_4$$

مقادیر بتا^۱ نشان می‌دهد که به ترتیب سهم شاخص‌های اقتصادی، بهداشتی و درمانی، زیربنایی و مسکن و ورزشی در پیش‌گویی درجه توسعه‌یافتگی و در نتیجه کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای بیشتر است. زیرا که یک واحد تغییر در انحراف معیار بخش‌های مؤثر، باعث می‌شود انحراف معیار درجه توسعه‌یافتگی به ترتیب به اندازه‌های $0/509$ ، $0/351$ ، $0/072$ و $-0/111$ درصد تغییر پیدا کند. بنابراین می‌توان گفت که از میان شاخص‌های انتخابی مهمترین بخش در کاهش یا افزایش میزان نابرابری و درجه توسعه‌یافتگی متعلق به شاخص‌های اقتصادی و کم اهمیت‌ترین بخش متعلق به شاخص‌های ورزشی است. با توجه به مدل رگرسیونی بخش‌های پیش‌بینی شده جهت توسعه نقاط شهری استان‌های کشور با لحاظ قرار دادن شاخص‌های بخش فرهنگی و آموزشی به عنوان متغیر وابسته به ترتیب عبارتند از:

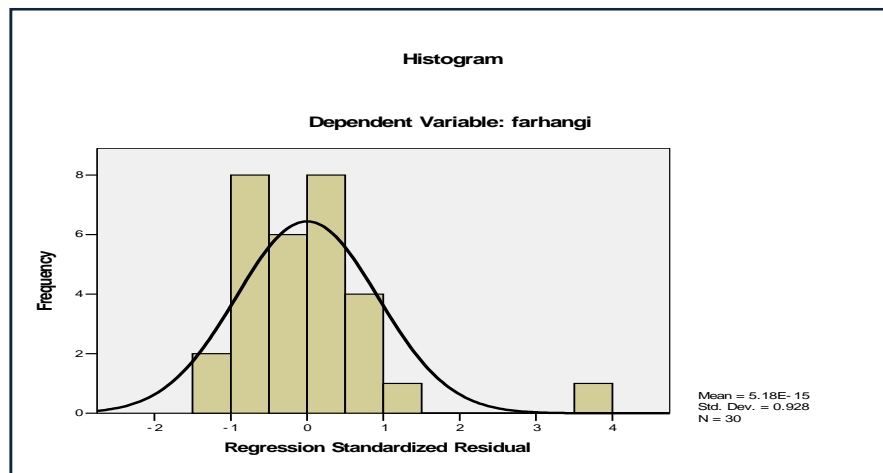
- ۱- شاخص‌های اقتصادی؛
- ۲- شاخص‌های بهداشتی و درمانی؛
- ۳- شاخص‌های زیربنایی و مسکن؛
- ۴- شاخص‌های ورزشی.

جدول ۳: رتبه‌بندی نقاط شهری استان‌های کشور در شاخص‌های توسعه در سال ۱۳۸۵

ردیف	نام شهر	شهری		کرونی		کشوری		زیست‌محیطی		سازشی		تکنولوژی		مردمی		رتبه	نقاط شهری	نام استان
		رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز	رتبه	امتیاز			
۱۸	شهر تبریز	۱۸	۵۲۸۰	۵	۱۱۳۰	۱۱	۱۱۳۰	۱۱	۱۱۳۰	۱۱	۱۱۳۰	۱۱	۱۱۳۰	۱۱	۱۱۳۰	۱۱	۱۱۳۰	آذربایجان شرقی
۱۹	شهر مشهد	۱۹	۵۲۷۵	۶	۱۱۲۵	۱۲	۱۱۲۵	۱۲	۱۱۲۵	۱۲	۱۱۲۵	۱۲	۱۱۲۵	۱۲	۱۱۲۵	۱۲	۱۱۲۵	خراسان رضوی
۲۰	شهر اصفهان	۲۰	۵۲۷۰	۷	۱۱۲۰	۱۳	۱۱۲۰	۱۳	۱۱۲۰	۱۳	۱۱۲۰	۱۳	۱۱۲۰	۱۳	۱۱۲۰	۱۳	۱۱۲۰	اصفهان
۲۱	شهر شیراز	۲۱	۵۲۶۵	۸	۱۱۱۵	۱۴	۱۱۱۵	۱۴	۱۱۱۵	۱۴	۱۱۱۵	۱۴	۱۱۱۵	۱۴	۱۱۱۵	۱۴	۱۱۱۵	فارس
۲۲	شهر تهران	۲۲	۵۲۶۰	۹	۱۱۱۰	۱۵	۱۱۱۰	۱۵	۱۱۱۰	۱۵	۱۱۱۰	۱۵	۱۱۱۰	۱۵	۱۱۱۰	۱۵	۱۱۱۰	تهران
۲۳	شهر اهواز	۲۳	۵۲۵۵	۱۰	۱۱۰۵	۱۶	۱۱۰۵	۱۶	۱۱۰۵	۱۶	۱۱۰۵	۱۶	۱۱۰۵	۱۶	۱۱۰۵	۱۶	۱۱۰۵	خوزستان
۲۴	شهر کرج	۲۴	۵۲۵۰	۱۱	۱۱۰۰	۱۷	۱۱۰۰	۱۷	۱۱۰۰	۱۷	۱۱۰۰	۱۷	۱۱۰۰	۱۷	۱۱۰۰	۱۷	۱۱۰۰	البرز
۲۵	شهر ارومیه	۲۵	۵۲۴۵	۱۲	۱۰۹۵	۱۸	۱۰۹۵	۱۸	۱۰۹۵	۱۸	۱۰۹۵	۱۸	۱۰۹۵	۱۸	۱۰۹۵	۱۸	۱۰۹۵	آذربایجان غربی
۲۶	شهر کرمان	۲۶	۵۲۴۰	۱۳	۱۰۹۰	۱۹	۱۰۹۰	۱۹	۱۰۹۰	۱۹	۱۰۹۰	۱۹	۱۰۹۰	۱۹	۱۰۹۰	۱۹	۱۰۹۰	کرمان
۲۷	شهر بندرعباس	۲۷	۵۲۳۵	۱۴	۱۰۸۵	۲۰	۱۰۸۵	۲۰	۱۰۸۵	۲۰	۱۰۸۵	۲۰	۱۰۸۵	۲۰	۱۰۸۵	۲۰	۱۰۸۵	هرمزگان
۲۸	شهر یزد	۲۸	۵۲۳۰	۱۵	۱۰۸۰	۲۱	۱۰۸۰	۲۱	۱۰۸۰	۲۱	۱۰۸۰	۲۱	۱۰۸۰	۲۱	۱۰۸۰	۲۱	۱۰۸۰	یزد
۲۹	شهر قزوین	۲۹	۵۲۲۵	۱۶	۱۰۷۵	۲۲	۱۰۷۵	۲۲	۱۰۷۵	۲۲	۱۰۷۵	۲۲	۱۰۷۵	۲۲	۱۰۷۵	۲۲	۱۰۷۵	قزوین
۳۰	شهر زنجان	۳۰	۵۲۲۰	۱۷	۱۰۷۰	۲۳	۱۰۷۰	۲۳	۱۰۷۰	۲۳	۱۰۷۰	۲۳	۱۰۷۰	۲۳	۱۰۷۰	۲۳	۱۰۷۰	زنجان
۳۱	شهر سمنان	۳۱	۵۲۱۵	۱۸	۱۰۶۵	۲۴	۱۰۶۵	۲۴	۱۰۶۵	۲۴	۱۰۶۵	۲۴	۱۰۶۵	۲۴	۱۰۶۵	۲۴	۱۰۶۵	سمنان
۳۲	شهر اراک	۳۲	۵۲۱۰	۱۹	۱۰۶۰	۲۵	۱۰۶۰	۲۵	۱۰۶۰	۲۵	۱۰۶۰	۲۵	۱۰۶۰	۲۵	۱۰۶۰	۲۵	۱۰۶۰	مرکزی
۳۳	شهر بروجرد	۳۳	۵۲۰۵	۲۰	۱۰۵۵	۲۶	۱۰۵۵	۲۶	۱۰۵۵	۲۶	۱۰۵۵	۲۶	۱۰۵۵	۲۶	۱۰۵۵	۲۶	۱۰۵۵	چهارمحال و بختیاری
۳۴	شهر گرگان	۳۴	۵۲۰۰	۲۱	۱۰۵۰	۲۷	۱۰۵۰	۲۷	۱۰۵۰	۲۷	۱۰۵۰	۲۷	۱۰۵۰	۲۷	۱۰۵۰	۲۷	۱۰۵۰	گیلان
۳۵	شهر ارومیه	۳۵	۵۱۹۵	۲۲	۱۰۴۵	۲۸	۱۰۴۵	۲۸	۱۰۴۵	۲۸	۱۰۴۵	۲۸	۱۰۴۵	۲۸	۱۰۴۵	۲۸	۱۰۴۵	آذربایجان غربی
۳۶	شهر تبریز	۳۶	۵۱۹۰	۲۳	۱۰۴۰	۲۹	۱۰۴۰	۲۹	۱۰۴۰	۲۹	۱۰۴۰	۲۹	۱۰۴۰	۲۹	۱۰۴۰	۲۹	۱۰۴۰	آذربایجان شرقی
۳۷	شهر اصفهان	۳۷	۵۱۸۵	۲۴	۱۰۳۵	۳۰	۱۰۳۵	۳۰	۱۰۳۵	۳۰	۱۰۳۵	۳۰	۱۰۳۵	۳۰	۱۰۳۵	۳۰	۱۰۳۵	اصفهان
۳۸	شهر تهران	۳۸	۵۱۸۰	۲۵	۱۰۳۰	۳۱	۱۰۳۰	۳۱	۱۰۳۰	۳۱	۱۰۳۰	۳۱	۱۰۳۰	۳۱	۱۰۳۰	۳۱	۱۰۳۰	تهران
۳۹	شهر اهواز	۳۹	۵۱۷۵	۲۶	۱۰۲۵	۳۲	۱۰۲۵	۳۲	۱۰۲۵	۳۲	۱۰۲۵	۳۲	۱۰۲۵	۳۲	۱۰۲۵	۳۲	۱۰۲۵	خوزستان
۴۰	شهر کرج	۴۰	۵۱۷۰	۲۷	۱۰۲۰	۳۳	۱۰۲۰	۳۳	۱۰۲۰	۳۳	۱۰۲۰	۳۳	۱۰۲۰	۳۳	۱۰۲۰	۳۳	۱۰۲۰	البرز
۴۱	شهر ارومیه	۴۱	۵۱۶۵	۲۸	۱۰۱۵	۳۴	۱۰۱۵	۳۴	۱۰۱۵	۳۴	۱۰۱۵	۳۴	۱۰۱۵	۳۴	۱۰۱۵	۳۴	۱۰۱۵	آذربایجان غربی
۴۲	شهر کرمان	۴۲	۵۱۶۰	۲۹	۱۰۱۰	۳۵	۱۰۱۰	۳۵	۱۰۱۰	۳۵	۱۰۱۰	۳۵	۱۰۱۰	۳۵	۱۰۱۰	۳۵	۱۰۱۰	کرمان
۴۳	شهر بندرعباس	۴۳	۵۱۵۵	۳۰	۱۰۰۵	۳۶	۱۰۰۵	۳۶	۱۰۰۵	۳۶	۱۰۰۵	۳۶	۱۰۰۵	۳۶	۱۰۰۵	۳۶	۱۰۰۵	هرمزگان
۴۴	شهر یزد	۴۴	۵۱۵۰	۳۱	۱۰۰۰	۳۷	۱۰۰۰	۳۷	۱۰۰۰	۳۷	۱۰۰۰	۳۷	۱۰۰۰	۳۷	۱۰۰۰	۳۷	۱۰۰۰	یزد
۴۵	شهر قزوین	۴۵	۵۱۴۵	۳۲	۹۹۵	۳۸	۹۹۵	۳۸	۹۹۵	۳۸	۹۹۵	۳۸	۹۹۵	۳۸	۹۹۵	۳۸	۹۹۵	قزوین
۴۶	شهر زنجان	۴۶	۵۱۴۰	۳۳	۹۹۰	۳۹	۹۹۰	۳۹	۹۹۰	۳۹	۹۹۰	۳۹	۹۹۰	۳۹	۹۹۰	۳۹	۹۹۰	زنجان
۴۷	شهر سمنان	۴۷	۵۱۳۵	۳۴	۹۸۵	۴۰	۹۸۵	۴۰	۹۸۵	۴۰	۹۸۵	۴۰	۹۸۵	۴۰	۹۸۵	۴۰	۹۸۵	سمنان
۴۸	شهر اراک	۴۸	۵۱۳۰	۳۵	۹۸۰	۴۱	۹۸۰	۴۱	۹۸۰	۴۱	۹۸۰	۴۱	۹۸۰	۴۱	۹۸۰	۴۱	۹۸۰	مرکزی
۴۹	شهر بروجرد	۴۹	۵۱۲۵	۳۶	۹۷۵	۴۲	۹۷۵	۴۲	۹۷۵	۴۲	۹۷۵	۴۲	۹۷۵	۴۲	۹۷۵	۴۲	۹۷۵	چهارمحال و بختیاری
۵۰	شهر گرگان	۵۰	۵۱۲۰	۳۷	۹۷۰	۴۳	۹۷۰	۴۳	۹۷۰	۴۳	۹۷۰	۴۳	۹۷۰	۴۳	۹۷۰	۴۳	۹۷۰	گیلان
۵۱	شهر ارومیه	۵۱	۵۱۱۵	۳۸	۹۶۵	۴۴	۹۶۵	۴۴	۹۶۵	۴۴	۹۶۵	۴۴	۹۶۵	۴۴	۹۶۵	۴۴	۹۶۵	آذربایجان غربی
۵۲	شهر تبریز	۵۲	۵۱۱۰	۳۹	۹۶۰	۴۵	۹۶۰	۴۵	۹۶۰	۴۵	۹۶۰	۴۵	۹۶۰	۴۵	۹۶۰	۴۵	۹۶۰	آذربایجان شرقی
۵۳	شهر اصفهان	۵۳	۵۱۰۵	۴۰	۹۵۵	۴۶	۹۵۵	۴۶	۹۵۵	۴۶	۹۵۵	۴۶	۹۵۵	۴۶	۹۵۵	۴۶	۹۵۵	اصفهان
۵۴	شهر تهران	۵۴	۵۱۰۰	۴۱	۹۵۰	۴۷	۹۵۰	۴۷	۹۵۰	۴۷	۹۵۰	۴۷	۹۵۰	۴۷	۹۵۰	۴۷	۹۵۰	تهران
۵۵	شهر اهواز	۵۵	۵۰۹۵	۴۲	۹۴۵	۴۸	۹۴۵	۴۸	۹۴۵	۴۸	۹۴۵	۴۸	۹۴۵	۴۸	۹۴۵	۴۸	۹۴۵	خوزستان
۵۶	شهر کرج	۵۶	۵۰۹۰	۴۳	۹۴۰	۴۹	۹۴۰	۴۹	۹۴۰	۴۹	۹۴۰	۴۹	۹۴۰	۴۹	۹۴۰	۴۹	۹۴۰	البرز
۵۷	شهر ارومیه	۵۷	۵۰۸۵	۴۴	۹۳۵	۵۰	۹۳۵	۵۰	۹۳۵	۵۰	۹۳۵	۵۰	۹۳۵	۵۰	۹۳۵	۵۰	۹۳۵	آذربایجان غربی
۵۸	شهر کرمان	۵۸	۵۰۸۰	۴۵	۹۳۰	۵۱	۹۳۰	۵۱	۹۳۰	۵۱	۹۳۰	۵۱	۹۳۰	۵۱	۹۳۰	۵۱	۹۳۰	کرمان
۵۹	شهر بندرعباس	۵۹	۵۰۷۵	۴۶	۹۲۵	۵۲	۹۲۵	۵۲	۹۲۵	۵۲	۹۲۵	۵۲	۹۲۵	۵۲	۹۲۵	۵۲	۹۲۵	هرمزگان
۶۰	شهر یزد	۶۰	۵۰۷۰	۴۷	۹۲۰	۵۳	۹۲۰	۵۳	۹۲۰	۵۳	۹۲۰	۵۳	۹۲۰	۵۳	۹۲۰	۵۳	۹۲۰	یزد
۶۱	شهر قزوین	۶۱	۵۰۶۵	۴۸	۹۱۵	۵۴	۹۱۵	۵۴	۹۱۵	۵۴	۹۱۵	۵۴	۹۱۵	۵۴	۹۱۵	۵۴	۹۱۵	قزوین
۶۲	شهر زنجان	۶۲	۵۰۶۰	۴۹	۹۱۰	۵۵	۹۱۰	۵۵	۹۱۰	۵۵	۹۱۰	۵۵	۹۱۰	۵۵	۹۱۰	۵۵	۹۱۰	زنجان
۶۳	شهر سمنان	۶۳	۵۰۵۵	۵۰	۹۰۵	۵۶	۹۰۵	۵۶	۹۰۵	۵۶	۹۰۵	۵۶	۹۰۵	۵۶	۹۰۵	۵۶	۹۰۵	سمنان
۶۴	شهر اراک	۶۴	۵۰۵۰	۵۱	۹۰۰	۵۷	۹۰۰	۵۷	۹۰۰	۵۷	۹۰۰	۵۷	۹۰۰	۵۷	۹۰۰	۵۷	۹۰۰	مرکزی
۶۵	شهر بروجرد	۶۵	۵۰۴۵	۵۲	۸۹۵	۵۸	۸۹۵	۵۸	۸۹۵	۵۸	۸۹۵	۵۸	۸۹۵	۵۸	۸۹۵	۵۸	۸۹۵	چهارمحال و بختیاری
۶۶	شهر گرگان	۶۶	۵۰۴۰	۵۳	۸۹۰	۵۹	۸۹۰	۵۹	۸۹۰	۵۹	۸۹۰	۵۹	۸۹۰	۵۹	۸۹۰	۵۹	۸۹۰	گیلان
۶۷	شهر ارومیه	۶۷	۵۰۳۵	۵۴	۸۸۵	۶۰	۸۸۵	۶۰	۸۸۵	۶۰	۸۸۵	۶۰	۸۸۵	۶۰	۸۸۵	۶۰	۸۸۵	آذربایجان غربی
۶۸	شهر تبریز	۶۸	۵۰۳۰	۵۵	۸۸۰	۶۱	۸۸۰	۶۱	۸۸۰	۶۱	۸۸۰	۶۱	۸۸۰	۶۱	۸۸۰	۶۱	۸۸۰	آذربایجان شرقی
۶۹	شهر اصفهان	۶۹	۵۰۲۵	۵۶	۸۷۵	۶۲	۸۷۵	۶۲	۸۷۵	۶۲	۸۷۵	۶۲	۸۷۵	۶۲	۸۷۵	۶۲	۸۷۵	اصفهان
۷۰	شهر تهران	۷۰	۵۰۲۰	۵۷	۸۷۰	۶۳	۸۷۰	۶۳	۸۷۰	۶۳	۸۷۰	۶۳	۸۷۰	۶۳	۸۷۰	۶۳	۸۷۰	تهران
۷۱	شهر اهواز	۷۱	۵۰۱۵	۵۸	۸۶۵	۶۴	۸۶۵											

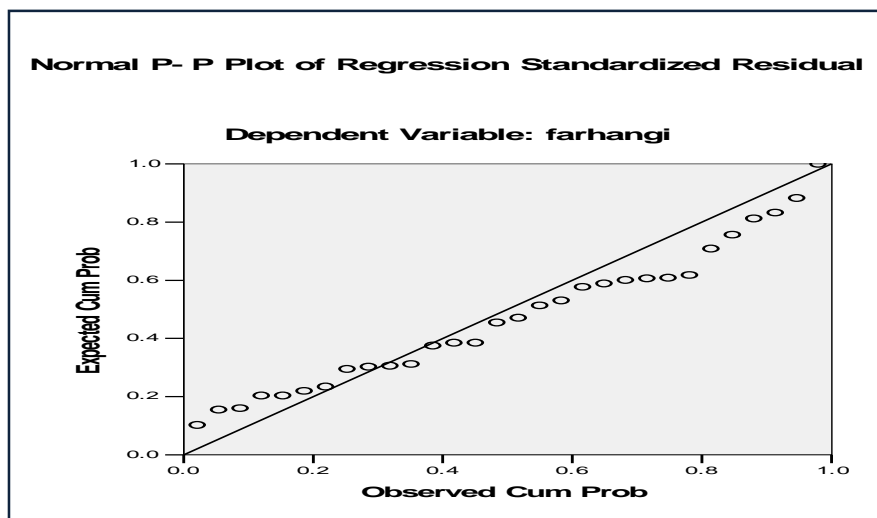
شکل ۱: سطوح توسعه نقاط شهری استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های تلفیقی توسعه در سال ۱۳۸۵

شکل ۲: هیستوگرام متغیر وابسته توزیع داده‌ها برای آماره‌های باقی مانده

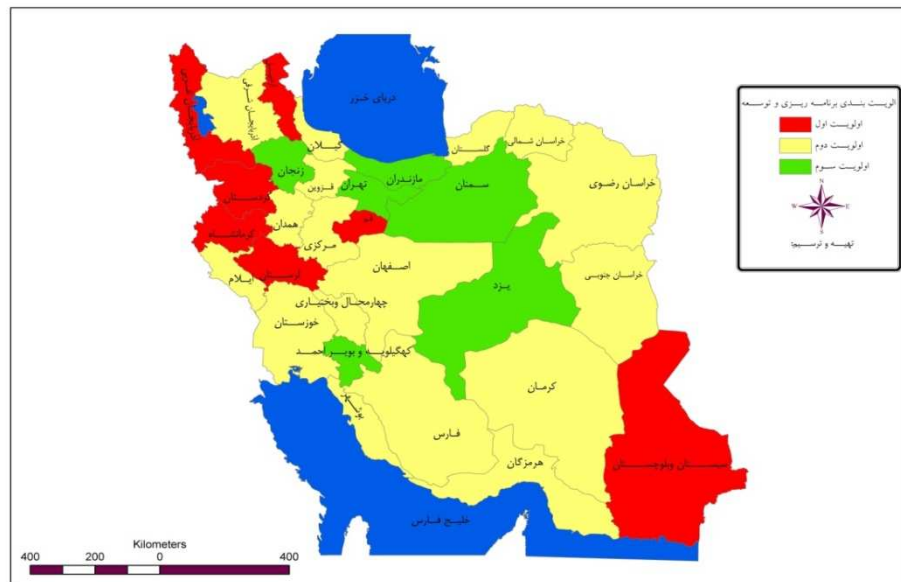
شکل شماره ۲ نمودار هیستوگرام متغیر وابسته یعنی شاخص فرهنگی را نشان می‌دهد که توزیع داده‌ها برای باقی مانده‌ها نرمال است. به عبارت دیگر نحوه پراکندگی شاخص فرهنگی

و داده‌های گردآوری شده در مورد آن تقریباً یکسان است. بنابراین می‌توان گفت فرض نرمال بودن توزیع باقی‌مانده‌ها برای متغیر وابسته صادق است.

شکل ۳. نمودار خط نرمال باقی‌مانده‌های مدل رگرسیونی

مطابق شکل شماره ۳ مقادیر احتمال تجمعی مورد انتظار باقی‌مانده‌ها به مقادیر متناظر توزیع نرمال نزدیک‌اند. بنابراین فرض نرمال بودن باقی‌مانده‌ها برای مدل رگرسیون رد نمی‌شود. در پایان با توجه به مدل رگرسیونی، شاخص‌های اقتصادی و بهداشتی و درمانی در اولویت اول به ترتیب برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته پیشنهاد می‌شود. شاخص‌های زیربنایی و مسکن و ورزشی در اولویت دوم و در چارچوب برنامه دوم، به ترتیب از نواحی محروم به توسعه‌یافته جهت کاستن از نابرابری‌های ناحیه‌ای توصیه می‌شود.

شکل ۴: پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی و توسعه نقاط شهری استان‌های ایران

نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر، ۵۴ شاخص انتخابی توسعه در سال ۱۳۸۵ از طریق روش تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی مورد بررسی قرار گرفت. برابر بررسی صورت گرفته در سال ۱۳۸۵ از مجموع ۳۰ استان کشور، تهران، سمنان، یزد، مازندران، زنجان، کهگیلویه و بویراحمد توسعه یافته هستند. ۱۷ استان کشور نیمه توسعه‌یافته است که چهارمحال و بختیاری در میان استان‌های نیمه توسعه‌یافته رتبه اول و استان خوزستان در رتبه آخر قرار گرفته است و ۷ استان کشور در ردیف استان‌های محروم قرار گرفته‌اند که از این میان سیستان و بلوچستان به عنوان محروم‌ترین استان شناخته شده است. نکته قابل تأمل در سال ۱۳۸۵ این است که نقاط شهری استان سیستان و بلوچستان در شاخص‌های ورزشی به عنوان برخوردارترین استان است. در حالی که این استان از جمله استان‌های محروم کشور به شمار می‌آید. همچنین نقاط شهری استان زنجان در ردیف استان‌های توسعه‌یافته است. شاید این امر ناشی از نزدیکی به مرکز و نقش پشتیبانی استان زنجان برای استان تهران و یا ناشی از ضعف آمارگیری در دو استان مذکور باشد.

تنوع شاخص‌ها و ضریب پراکندگی حاصل از شاخص‌ها در زمینه‌های بهداشتی و درمانی، فرهنگی و آموزشی، اقتصادی، زیربنایی و مسکن و ورزشی گویای آن است که نابرابری در بیشتر بخش‌ها وجود دارد که این امر مبین آن است که به غیر از استان‌های تهران و سمنان، سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی در نقاط شهری استان‌های کشور از حالت یکنواختی برخوردار بوده است و یا شاید گویای آن است که توسعه چندانی در هیچ یک از نواحی صورت نگرفته و نوعی حالت رکود در میان آنها حاکم بوده است. بنابراین می‌توان گفت که با چنین روند و برنامه‌ریزی‌هایی کمتر می‌توان به شکوفایی استان‌های محروم دست یافت. چنانچه اگر نابرابری‌های ناحیه‌ای با روند فعلی تداوم یابد به تضعیف وحدت و حاکمیت ملی می‌انجامد. در نهایت می‌توان گفت نقاط شهری استان‌های مرکزی کشور به دلیل مرکزیت اداری-سیاسی، مسایل اقتصاد سیاسی، تمرکزگرایی، بخش‌گرایی و جزو آن، در برخی موارد با وجود فقدان توان‌های طبیعی توانسته‌اند سرمایه‌گذاری‌ها و زیرساخت‌های اقتصادی را به خود جذب کنند. بنابراین با این شرایط، نابرابری‌های ناحیه‌ای و گسترش روزافزون آن دور از انتظار نخواهد بود.

رابطه رگرسیونی نشان می‌دهد که از میان شاخص‌های انتخابی مهمترین بخش در کاهش یا افزایش میزان نابرابری و درجه توسعه‌یافتگی متعلق به شاخص‌های اقتصادی و کم‌اهمیت‌ترین بخش متعلق به شاخص‌های ورزشی است. با توجه به مدل رگرسیونی بخش‌های پیش‌بینی شده جهت توسعه نقاط شهری استان‌های کشور با لحاظ قرار دادن شاخص‌های بخش فرهنگی و آموزشی به عنوان متغیر وابسته به ترتیب عبارتند از:

۱- شاخص‌های اقتصادی؛

۲- شاخص‌های بهداشتی و درمانی؛

۲- شاخص‌های زیربنایی و مسکن؛

۴- شاخص‌های ورزشی.

در پایان با توجه به مدل رگرسیونی، شاخص‌های اقتصادی و بهداشتی و درمانی در اولویت اول به ترتیب برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته پیشنهاد می‌شود. شاخص‌های زیربنایی و مسکن و ورزشی در اولویت دوم به ترتیب از نواحی محروم به توسعه‌یافته جهت کاستن از نابرابری‌های ناحیه‌ای توصیه می‌شود.

منابع

۱. زالی، نادر و ابوالفضل قنبری هفت چشمه، (۱۳۸۳). بررسی و تحلیل نگرش‌های جغرافیایی در توسعه منطقه‌ای و تطبیق آن با ویژگی‌های استان آذربایجان شرقی، نشریه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز (ویژه‌نامه جغرافیا)، سال دهم، شماره پیاپی ۱۵ (بهار).
۲. زیاری، کرامت‌الله، (۱۳۷۹). سنجش درجه توسعه‌یافتگی فرهنگی استان‌های ایران، نامه علوم اجتماعی، شماره ۸، پیاپی ۱۶ (پاییز و زمستان).
۳. زیاری، کرامت‌الله، (۱۳۸۱). شناسایی سطوح توسعه در مناطق ایران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی تهران، شماره ۵۱-۵۰. پیاپی ۱۶۲-۱۶۳ (تابستان و پاییز).
۴. سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵. سایت مرکز آمار ایران به نشانی: <http://www.Sci.org.ir>
۵. سلیمی‌فر، مصطفی، (۱۳۷۶). ناهمگونی‌های اقتصادی منطقه‌ای در ایران، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۱۲۲-۱۲۱ (مهر و آبان).
۶. قنبری هفت چشمه، ابوالفضل و کریم حسین‌زاده دلیر، (۱۳۸۴). تعیین درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی (۱۳۷۵)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۵ (پاییز و زمستان).
۷. قنبری، ابوالفضل، (۱۳۸۸). تحلیلی بر نابرابری‌های ناحیه‌ای در ایران با تأکید بر نقاط شهری استان آذربایجان شرقی، پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز.
۸. مرکز آمار ایران (۱۳۸۶). سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵، تهران: مرکز آمار ایران.
۹. وزارت آموزش و پرورش، دفتر آمار، برنامه‌ریزی و بودجه، (۱۳۸۵). آمار آموزش و پرورش سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵، تهران: وزارت آموزش و پرورش، دفتر آمار، برنامه‌ریزی و بودجه.
۱۰. یاسوری، مجید، (۱۳۸۴). سیاست‌گذاری منطقه‌ای و چگونگی نابرابری‌ها در کشور، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۲۱۲-۲۱۱ (فروردین و اردیبهشت).

11. Sharbatoghlie, Ahmad (1991). *Urbanization and Regional Disparities in Post – Revolutionary Iran*, Boulder: Westview Press.